

AZ ORSZÁG, AZ ÉPÍTŐ

Kós Károly

I. István, az országépítő című művét színpadra átírta

Zalán Tibor

SZEREPLŐK:

ISTVÁN
BAJOR GIZELLA, a felesége
GÉZA, fejedelem
FREISINGENI püspök
SAROLT, Géza felesége
CSANÁD
GYULA, erdőelvi vajda
IRÉNÉ, Gyula felesége
RADLA, apát
MIHÁLY, Géza testvéröccse
ANASZTÁZIUS, püspök
VAZUL, Mihály fia
VECELIN, comes
AJTONY, marosvári vezér
ZOE, Ajtony felesége
WOLFER, comes
HERMAN, comes
KOPPÁNY
KURT, besenyő beke
BIKÁCS, udvarispán
KIJOVI KÖVET
ORVOSBARÁT
BOLGÁR KÖVET
NEMZETSÉGFŐK

I. RÉSZ

1. kép

(Az esztergomi palota kertje. Irénén és Zoé, vígan vannak.)

IRÉNÉ: Görög bort, és édes süteményt!

ZOÉ: Istvánt hol hagytad?

IRÉNÉ: Hívtam a kertbe, de úgy tesz, mintha futna előlünk. Alig szól. Lehet, hogy az a barnacsuhás apátúr vert lakatot a szájára. *(István, Csanád be.)*

CSANÁD: Vígan vagytok úrasszonyok.

IRÉNÉ: Lám! A bujdosók előkerültek. *(Istvánhoz.)* Elhagytál minket, István.

ISTVÁN: Más dolgok foglaltak el..

ZOÉ: *(Legényke be a borral és a süteménnyel, aztán ki. Zoé tölt)* Görög bor, édes. Nálunk szeretik a férfiak is. Kóstold meg, István.

ISTVÁN: Ritkán élek vele.

IRÉNÉ: Ahol ez terem, nincsen ott tél soha.

ISTVÁN: Ha nem vigyáz az ember, könnyen a fejébe száll.

IRÉNÉ: Legénye válogatja.

ZOÉ: *(Csanádhoz.)* A mi ifjú barátunk nem eszi meg a mézes süteményt, és nem issza az édes bort. Pedig jó szívvel kínálunk. A magyar nagyuraknál mások az erkölcsök mint nálunk, Csanád úr?

CSANÁD: Ne bántsd, Asszonyom, a mi erkölcsöinket. De ha te engem is kínálsz, bizony, elfogadtam volna. *(István mégis iszik. Csanád a másik pohárért nyúl.)*

ZOÉ: Téged nem kínállak.

CSANÁD: Akkor elveszem kínálás nélkül.

ZOÉ: Pogány vagy te, Csanád úr.

CSANÁD: Én-e? Olyan szakállas, süveges görög pap töltötte a fejemre a megszentelt vizet, hogy már igazabb keresztény nem lehetnék.

ZOÉ: Hát templomba jársz-e?

CSANÁD: Én a magyar vezér hadnagya vagyok, Asszonyom. Pusztán élek, sátorban hálok. Marosvárbán a te mátkád, Ajtony vezér monostort rakott a görög barátoknak, s a te urad, Iréné úrnő, püspököt hizlal magának erdőelvi Fehérvárában. De mi dolga lehet a pusztán a papnak: S ki bolond épít templomot a pusztán? És ki bolond hajtja a pusztai népet a keresztvíz alá

ZOÉ: Csak pogány vagy te mégis. *(Irénéhez)* Bemennék a palotába, elborzaszt ez az ember.

IRÉNÉ: Menj csak. Majd megyünk mi is.

CSANÁD: Én veled, asszonyom, tovább borzasztani téged. Szereti azt az asszonyi lélek, ha borzasztják kicsinykét.

ZOÉ: Mit nem engedsz magadnak... *(Kacéran felnevet, Csanáddal el.)*

IRÉNÉ: Megnézném az épülő templomot.

ISTVÁN: Görög kőművesek építik, hazádbeliek. Szeretem nézni őket, mert értik a mesterségüket. Kevés szóval dolgoznak, s minden kő, akit megfágnak, éppen a maga helyére kerül.

IRÉNÉ: Mit nézhetsz rajtuk? Szereted őket?

ISTVÁN: Nem tudom. Idegenek. Akit nem ösmerek, nem szerethetem.

IRÉNÉ: Én is idegen vagyok.

ISTVÁN: Hites asszonya vagy Gyula vajdának, az én atyámfiának.

IRÉNÉ: Mégis idegen vagyok. Itt mások a gondok és másfelé van az igyekezet. Érzem, tisztább, hidegebb ez a levegő, keményebb és élesebb a szél, a szem messzebb lát el, mint nálunk. A bizánci kertekben megszorul a levegő és fűszeresen kábító...

ISTVÁN: Mint ez a bíborszínű, illatos bor, amit adtál, amiből mégiscsak ittam, amitől meg is szédült a fejem. A mi borunkat német földről hozzák le a hajók a Dunán, és az még soha meg nem szédített. Attól a világos színű, savanykás vinkótól csak olyankor lett melegem, ha hideg télben édesanyám felforralta és mézet meg törött borsot kevert bele...

2. kép

(Palota Esztergomban. A beteg Géza nyugovó padon hever. A fejénél szolgálgyerek áll.)

RADLA: *(jön.)* Dicsértessék.

GÉZA: Apát úr?

RADLA: Ma nem hordanak követ a szekerek, Nagyuram.

GÉZA: Tudhatnád, gabonát fuvarozunk.

RADLA: Hétfőn pedig megáll a templom munkája.

GÉZA: Az udvarispán jöjjön! Igazad lehet, pap. Sietni kell. Két holdfordulásra misét akarok a templomban.

RADLA: Vecelinről van-e híred, Uram?

GÉZA: Vizen indult Győrvárról, még hajnalban. Ma megérkezik.

GÉZA: A kőtemplom pedig két holdfordulásra készen legyen. Mesterembert, meg kétkezi rabot és fuvert annyit állíts, amennyire szükséged van. Sietni kell.

(Messziről nyújtott tülökhang.)

GÉZA: Hajó. A miénk-e?

RADLA: Evezős és vitorlás. Idegen hajó. *(Géza a szemét lehunyja, feje hátrahanyatlik.)* Az Úr... *(Odasiet, lehajol, egyik kezével a hátracsuklott fejet emeli fel, a másikkal csuklóját fogja.)* Tusakodik. A nagyasszonyt hívjátok!

GÉZA: Hagyjatok... ejnye, mit műveltek velem?

SAROLT: *(be.)* Az én jó uramnak ismét gyengélkedik?

GÉZA: Senkitől nem viselem, hogy gyengének lásson. Tőled sem, asszonyom. Egyébként, Vecelin hajója tüstént a révben lesz.

SAROLT: Mintha tudtam volna. Egy vágóban jöttem a csepeli majortól a tikasztó hőségben.

GÉZA: Már két napja itt van Iréné is, az erdőelvi ángyod.

SAROLT: Hamar megjárta a tengert. Hát a hűgát, elhozta-e?

GÉZA: Itt van az is.

SAROLT: S milyen?

GÉZA: Sudár, barna, s ami férfiembernek a legfőbb, alig csak tizenyolc esztendő.

SAROLT: Ajtony úr ötven. Sietős lehetett a marosvári vezér barátsága a görög császárnak, hogy vállalta a lánykával a tengeri utat.

GÉZA: Kellett a sietés: a bolgárok földje lángokban áll, vérben ázik...

SAROLT: Tovább mennek?

GÉZA: Itt várják Gyula vajdát s Ajtony vezért. Nem unatkoznak. Istvánnal meg Csanáddal mulattatom őket. *(Csend.)* Mindent bejártál, amit mondtam?

SAROLT: Mindent. Veszprémet, Fehérvárát, Soltot és a pilisi majort, meg Csepelt is. És találkoztam Koppány úrral.

GÉZA: Hát találkoztatok?

SAROLT: Veszprém alatt. A tónál jártában kapott hírt rólam, és eljött...

GÉZA: A várig feljött-el?

SAROLT: Csak a vár alatti szérűig. Lóról se szállott, s én is lóról beszéltem vele. Üzeni, jó egészséget kíván Géza úrnak, az ő atyafiának, kinek betegségét fájlalja. Mert baj, ha a csikósgazda ágyban nyugszik. Mondja, könnyen megtépik a ménest a farkasok.

GÉZA: Egyebet nem mondott Vérbulcsú unokája?

SAROLT: Még annyit: a hívást megértette. Ott lesz a gyűlésben. Hamarnak tartom e számadás, Uram!

GÉZA: Nem asszony dolga az eldöntése. Nincs halasztás. Az én kurta időm kiméretett, Sarolt. És számolni még én akarnék... S még mindig nem tudom, Istvánban mi lakik.

SAROLT: Engedelmes és szelíd.

GÉZA: Ez az, hogy csendes természetű. Az ilyen nem tud parancsolni. És hadat sem vezetett még. *(Radla apát jön Vecelinnel.)*

SAROLT: Vecelin...

VECELIN: Köszöntelek, Nagyuram s tégedet is, Sarolt, Nagyasszonyom. Köszöntését hozom bajor Henrik hercegnek, aki hűséges barátod volt a múltakban és marad a jövőben is.

GÉZA: Igaz. Huszonöt esztendeje tartunk békességet a bajorral. Sarolt, tölts áldomást Vecelin úrnak.

VECELIN: Egészséget adjon nektek az Úr.

GÉZA: S most halljam, az üzenetet?

VECELIN: Henrik úr azt mondotta: üzenem uradnak, bajor Gizellát, császári bátyám akaratával, szívesen adom a magyarok nagyurának.

SAROLT: No, adja már... Hát mégis ideadja...

VECELIN: Oda. De a herceg tudja, hogy István ma még nem parancsoló vezére a magyar nemzetségnek. A magyarok törvénye pedig más, mint a bajoroké. Akarná, ha majd István az ország kardját megmarkolja, másik kezében a keresztet mutassa fel.

SAROLT: Láttad-e azt a lányt?

VECELIN: Nem láthattam, mert klastromban van. Úgy mondják, apáca.

GÉZA: A herceg szándékait már ismerjük. De mi a császár akarata?

RADLA: Ugyan az, amit Henrik úr üzent. Mert a császár a bajor hercegnek parancsol, a császár őfelségének pedig az Úristen parancsol.

SAROLT: Úgy látszik, várni kell mégis.

VECELIN: A vezéri botot még te tartod a markodban, uram...

RADLA: S jól van az ott.

GÉZA: És ha az én markomból kihull? Mi lesz akkor, morva pap? S te mit gondolsz?

VECELIN: Csak azt tudom, uram, nekem akkor ez országban nehéz lenne maradnom.

RADLA: S valahány papnak is...

GÉZA: Hogy ennek elejét vegyük, akarom, hogy a vezéri botot István kapja. Még most. A herceg üzenete megerősített döntésében.

RADLA: Uram. De talán ez az egyetlen utad. Ha járható...

GÉZA: Járható, ha a törzsek mellettem jönnek.

VECELIN: És ha Koppány úr nem?

GÉZA: Tudhatod, hogy nem.

VECELIN: Akkor Koppány mögé sorakoznak fel mind a pusztai nagy nemzetiségek.

GÉZA: Régen számolok ezzel. De ha Gyula, az erdőelvi vajda, vállalná Istvánt...

RADLA: Vállalja-e?

SAROLT: Testvéröcsém... bár ez még nem bizonyosság.

GÉZA: Holdtöltére tanácsba hívtam a törzseket. S ezt nem másítom. Itt lesz Gyula vajda is... s akkor.

(Zoé, Iréné be.)

IRÉNÉ: Bocsáss meg, Uram, ha dolgodban zavartunk. De hallottam nagyszonyunk érkezését. Köszönteni akarnám én is, Zoé húgom is.

ZOÉ: Kérlek, fogadj engem is olyan szeretettel, mint Irénét.

SAROLT: *(Megöleli.)* Szép virágot küld Konstantinopolisz az erdőelvi hegyek közé.

ZOÉ: Köszönöm, Nagyasszonyom.

IRÉNÉ: Látom, fáradt vagy, Asszonyom, és dolgotok is van még. Nem zavarlak tovább, megyünk és járkálunk a kertben, mert a forráság elmúlt már.

GÉZA: Maradjatok. Mi elvégeztük. Lepihennék most. Vecelin úr, kimondom, a császár akarata az én akaratom. Gizellát jó szívvel fogadom fiam asszonyául.

VECELIN: Úgy legyen, Uram.

RADLA: Ámen. *(Géza kimegy Sarolttal.)*

VECELIN: Nagy dolog, ha Géza úr akar valamit, és még nagyobb, ha a császár akar.

RADLA: De legnagyobb, ha az Úristen akarja.

VECELIN: Ám a végén mégis az lesz, amit karddal és kopjával végeznek el a vidáman verekedő, szilaj legények ott kinn a véres páston. *(Ki Radlával, szinte összeütköznek az ép befelé tartó Istvánnal.)*

ISTVÁN: Jól elhagytál a templomnál...

IRÉNÉ: El. Másról akarlak kérdezni. Szép-e ez a te Gizellád?

ISTVÁN: Nem láttam, nem ösmerem.

IRÉNÉ: Feleségül fogod venni.

ISTVÁN: Apám akarja, anyám akarja.

IRÉNÉ: S Gizella mit akar?

ISTVÁN: Ő most még apáca... helyette a püspök akarja. *(Hátul belép Radla.)*

IRÉNÉ: Krisztus menyasszonya... és te akarod-é?

ISTVÁN: Testem, de lelkem se akarja.

IRÉNÉ: Más talán a választottad? Ki a szerencsés hajadon?

ISTVÁN: Nem hajadon... Érzed ez forró leheletet? Nem a fűszeres borodtól ilyen... Érzed ez erős kar szorítását a derekadon? Ezt sem a borod mérge okozza... Még csak nem is sejted, ki az én választottam, asszonyom?

IRÉNÉ. Mit akarsz?

ISTVÁN: Téged akarlak.

(Öleli, dulakodnak, a nő egy idő után enged, végighenterednek a földön, egymásba gabalyodnak, István feltépi a nő mellén a ruhát. Radla nem tehet mást, közbelép.)

RADLA: Itt, a palotában... szentségtelen... mint a pogányok...

(A fiatalok zavartan állnak fel, Iréné a szégyenkezve kiszalad, István indulatosan fordul szembe a pappal.)

ISTVÁN: Az én palotám... is... te pap.

RADLA: Ösmered-é a tízparancsolatot, akit az Úr Mózesnek adott a Sínai-hegyen?

ISTVÁN: Ösmerem. Mózesnek adta, legyen neki gondja rá.

RADLA: S tudod-é mit mond a kilencedik parancsolat?

ISTVÁN: Nem érdekel a kilencedik parancsolat se. Én öt akarom. Megértet-tél? A forróságát akarom... az ölelését...

RADLA: Ne akard, István! Nagy dolgot fogsz magadnak és maradékaidnak cselekedni, csakúgy az Úr Jézus Krisztusnak, aki a kereszten halt meg, pedig az Istennek fia volt. Te kiválasztva vagy arra, hogy országot építs. A kicsi rózsa illata hamar elszáll - s kinek kell az elhervadt rózsa? Örökkévaló hatalom, örökkévaló illat a földön csak egy van: a keresztre feszített Krisztus egyháza. És annak éles kardja: a császár.

ISTVÁN: Mi dolgom véle ez ügyben?

RADLA: Atyafia a te jegyesednek, a bajor Gizellának... E görög asszony pedig hitvese *már* a vajdának, a te atyádfiának.

ISTVÁN: Elveszem tőle erővel.

RADLA: Erővel? A tulajdon atyádfiától?

ISTVÁN: El én, ha engem szeret. Megéreztem az elébb a forróságában...

RADLA: Bizony mondom, akkor nem leszel ennek az országnak a fejedelme!

ISTVÁN: Énnekem is jogom van a boldogsághoz.

RADLA: Nincs, fiam.

ISTVÁN: Mihez van hát jogom?

RADLA: Csak a hatalomhoz. És semmi máshoz. Ez Isten rendelése. Megyek, imádkozom érted. *(Ki.)*

ISTVÁN: Nem akarom! Hallod, apátúr! Se a hatalmat, se a bajor lányt. Iréné kell, és elveszem őt a vajdától. Akarom! Nem akarom a bajor süldőt!

3. kép

(Szolgák rendezik a termet, ott van várakozik közöttük a király és Sarolt is.)

GÉZA: Künn a mezőn? Telik a hét szállás?

SAROLT: Telik. A nyolcadik a kabaroké. Ők már hajnalban itt voltak. Utánuk a Huba-törzs érkezett. Az Árpád-nemzetségek tegnap óta gyűlnek innen-onnan. S most kaptuk a hírt: szürkületre itt lesznek mind a Koppány népei is.

GÉZA: És Koppány... (Sarolt jön.) Ő megérkezett-e már?

SAROLT: Most szállt le a nyeregből. (István, Radla jönnek.) Öcsémről, a vajdáról nincs hírem...?

GÉZA: Majd István. Szólj, fiam, mit akarsz mondani?.

ISTVÁN: Minden úgy lesz, ahogyan akartad, apám.

GÉZA: Bölcsen döntöttél.

SAROLT: Hogy lesz?

ISTVÁN: Ahogyan akartad, anyám, és ahogyan én azt vállaltam.

SAROLT: Akkor mi bajod? Sápadt vagy, mintha kórság emésztene...?

ISTVÁN: Semmi.

GÉZA: A vajdáról vannak-e híreid?

ISTVÁN: Csanád ment elébe, s Csepeltől már küldött híradást. Idejére itt lesz, s vele Ajtony is.

GÉZA: Jó. Megnyugodhatsz, Sarolt, a vajda hamarosan közöttünk. A nagykaput kinyissátok, a fáklyák égjenek, mert sötétedik. (Istvánnal ki.)

SAROLT: Várj, barát. Mit csináltál a fiammal? Mondd, mit csináltál vele? Mert István már nem az én régi gyermekem. Kedvét elvesztette, szemében nincs fénylés, ha szólsz hozzá, csak épp válaszol...?

RADLA: A fiakból emberek lesznek. Isten törvénye ez, Nagyasszonyom. Tördij bele!

SAROLT: Beszélj! Mi történt? Egy anyának tudnia kell mindent a fiáról!

RADLA: A fiad útjába akadt egy pompás, kinyílt rózsavirág. S a rózsa odahajolt az ő útjába, s a fiad megkívánta a virágot. S én imádkoztam, hogy ne szakítsa le azt a szépséges virágot...?

SAROLT: Homályosan beszélsz, próbállak megérteni... Csak nem a görög lány, aki most érkezett... Tehát leszakította...?

RADLA: Ha leszakítja, vége lenne mindennek, ami szép és jó lehet ezen a magyar földön. Tudtam ezt, és imádkoztam. Én csupán csak imádkozhattam. De a virág azt mondotta a fiadnak: neked járnod kell a te utadat, és nem szabad, hogy én az utadban legyek, És félrehajolt az útjából a szép-

séges illatos virág. Én pedig azt mondtam akkor a te fiadnak, az én fi-
annak: most pedig sírd ki magadat. Többet az életben nem fogsz sírni.

SAROLT: És sírt?

RADLA: Sírt, mert minden férfinak kell egyszer sírnia asszony miatt.

SAROLT: Zoé volt az a rózsavirág?

RADLA: Nem. Az erdőelvi vajda felesége...

SAROLT: Teremtő ég! És most mi lesz a fiammal, Radla?

RADLA: A szíve be fog gyógyulni, Nagyasszonyom. Fejedelem lesz. Most már az lehet. A munkát, amit vállaltam, ezzel megtettem. Megtanítottam őt engedelmeskedni; most meg kell tanulnia parancsolni. Megtanítottam, hogy az igazságért szenvedést, ha kell, halált vállaljon; most meg kell tanulnia, hogy az igazságért fegyvert vonjon és ha kell, öljön, gyilkoltasson. Megtanítottam, hogy az Isten országa a gyengéké és alázatosaké; most meg kell tanulnia, hogy az ország az uraké és erőseké. Tanítottam én István fiamat jámborságra, irgalmasságra, szerénységre és alázatra; most meg kell tanulja a büszkeséget, az irgalmatlanságot, az uralkodást... Sírjál csak, asszonyom, sírjál. Annak jó, aki még sírni tud. Meglásd, eljön az idő, amikor Te sem fogsz többet sírni. Te sem, ahogy István sem... aki már nem a te fiad többé.

*(Kimennek, szolgák fáklyákat helyeznek el, gyülekezni kezdenek a nemzetsé-
fők.)*

- I. NEMZETSÉGFŐ: Így hát láttad őket te is. Zászlónyi sereg. Mit gondolsz?
 - II. NEMZETSÉGFŐ: Szép rend, jó lovak. Különb nincsen Géza úrnak sem.
 - I. NEMZETSÉGFŐ: Bőrujjas. Nyereg mellett csákány és kard, tiszteken láncing. Hadba készül tán Koppány és Kál népe?
 - II. NEMZETSÉGFŐ: Mi lehet ott? Halljátok?
 - IV. NEMZETSÉGFŐ: Köszönti Koppányt Lél és Huba népe.
 - III. Meg az Ond nemzetségek.
 - III. NEMZETSÉGFŐ: Lehet. A mi apáink együtt nyargalták a német és görög földet Vérbulcsú népével.
 - IV. NEMZETSÉGFŐ: A horkák híres hadnagyok voltak. E Koppány öregapját, Vérbulcsú urat a görög császár királyként tisztelte. Őt s az erdőelvi vajdát. E kettőt csupán.
- MIHÁLY: Taksony fia Géza vezért bizony soha.

I. NEMZETSÉGFŐ: Te csak tudod, Mihály úr, hiszen az öccse volnál, vagy mi...

I. NEMZETSÉGFŐ: De Koppány se Vérbulcsú

II NEMZETSÉGFŐ: Ki tudhatja azt ma még. *(Koppány és Kál jönnek hadi gúnyában.)*

KOPPÁNY: Hát ez a legény?

MIHÁLY: A fiam, Vazul.

KOPPÁNY: Segéljen az Úristen, öcsém. Mihály! Téged akar-e Géza úr a törzsek hadnagyának? Mert ez a törvény.

MIHÁLY: Ha adná, se venném. Nem vagyok én bolond, hogy veletek tusakodjam.

KOPPÁNY: A fiát akarja hadnagynak?

MIHÁLY: Nem is az enyémet. Igaz-e, Vazul! Ha a törzsek vállalják a legénykét, ő dolguk. Ámbár, talán okosabbat is tehetne... Mit gondolsz? *(István jelenik meg.)* Ahol jön, ni...

KOPPÁNY: *(Odamegy Istvánhoz.)* Köszöntelek, öcsém.

ISTVÁN: Koppány úr!

KOPPÁNY: Megcseperedtél. Hány esztendőt töltöttél már?

ISTVÁN: Huszonegyet.

KÁL: No, akkor nőhetsz még egy arasszal! *(Otthagyják Istvánt.)*

IV. NEMZETSÉGFŐ: Fegyveres haddal jöttél, vezérválasztásra. Okos-e ez?

KOPPÁNY: Fő az óvatosság.

IV. NEMZETSÉGFŐ: Mitől félsz?

KOPPÁNY: Géza vezér kemény és okos. Sarolt pedig az erdőelvi vajda testvérnénje.

II. NEMZETSÉGFŐ: A vajda nincs itt. Ajtony úr népét se láttam.

KOPPÁNY: Annál jobb... Legalább vidám napunk lesz. Iszom Taksony fia Mihály úrra, atyámfiára. Egészségére igyatok ti is!

MIHÁLY: Köszönöm... és megszolgálom.

GÉZA: *(Jön.)* Köszöntelek, urak, akik hívásomra eljöttetek. Íme, a vezéri bot, akit nekem adtatok, s kit bizony keményen tartottam a markomban mostanáig. De a kezem meggyengült, ez a bot pedig erős kézbe való. Ezért e percben leteszem elétek, és a köz adja azt annak, akit megillet. Okosak legyetek, urak, és magatokra vigyázók, mit cselekedtek ma!

(Ki, a másik ajtón Gyula és Ajtony csörtet be.)

III NEMZETSÉGFŐ: Lám, az erdőelvi vajda... Mégis csak eljött...

V. NEMZETSÉGFŐ: Itt fő valami, csak a számat meg ne égessem.

GYULA: Köszöntelek, urak barátsággal, hűséggel. Ezt a kupát valamennyiőtök egészségére ürítem...

II NEMZETSÉGFŐ: Köszöntünk, vajda, téged is, Ajtony vezér. *(Kintről lárma morajlik föl.)*

III. NEMZETSÉGFŐ: Mi ez, halljátok?

I. NEMZETSÉGFŐ: Verekednek!

MIHÁLY: Igyatok, urak, s legyetek jókedvvel! Szép, vidám nap ez a máj!

VAZUL: Hallgass, apám!

ISTVÁN: Halljátok ezt? Hallod, Koppány úr? Neked tudnod kell, mi lárma ez ott künn?

KOPPÁNY: Mulatnak a nemzetségek a maguk módján.

ISTVÁN: Miféle mulatság ez? Csákánnyal verik be egymás fejét, Koppány uram, és meggyújtják a gazda kazlát? Zsiványokat hozott hát a vezérválasztásra Vérbulcsú unokája!

KOPPÁNY: Mit nem mersz mondani, kutya? Valaha ösmertem Géza úrnak egy fiát, akit Vajknak hívtak, de nem ismerem Istvánt, aki papoknak kezét nyalja, akár az éhes eb... De korbácsot kap az eb, ha harapni készül.

ISTVÁN: *(Vecelinhez.)* Vencelin, a páncélosokat lóra parancsolod, és a Dúnába vered azokat, kinek fegyver van a kezében.

KOPPÁNY: Német fegyvert a magyar hadnagyok népére? Üssük le a kölyökfarkast!

GYULA: Megállj! Nem mozdul senki! István, te itt fegyvert nem vonhatsz Te pedig fétet tégy a szádra, Koppány. A vezéri bot még mindünk kezében van, és sem Mihályéban, sem a máséban, így a tiedben sem.

CSANÁD: *(Be.)* Levertük őket, és most rend van. Nyelvet hoztam. Nyelvet és holtakat. *(A foglyot belökik.)* Ki legénye vagy? Süket vagy? Urad nevét akarom!

GYULA: Ki ismeri? Ki hozta magával?

KOPPÁNY: Az én emberem, tudod te azt.

GYULA: Parancsold meg neki, mondja el, ki kezdte a dulakodást, és miért?

KOPPÁNY: Ki parancsolhat itt nekem?

I. NEMZETSÉGFŐ: A hadnagyok tanácsa parancsol.

KOPPÁNY: Úgy parancsolja István a hadnagyának, Csanádnak, mondja meg, ki szíjazta meg az én legényemet, s hogy merte megtenni?

AJTONY: Felelek legényed és Csanád helyett. Amikor érkeztünk, a katonáid már tartották a tanácsot ott lenn a mezőn. Csákánnyal és karddal tartot-

ták. S akkor én azt mondtam Csanádnak: üssétek le őket csákánnyal és karddal.

GYULA: Koppány úr, te parancsoltad a vérontást, tagadd le, ha mered.

KÁL: Menjünk innen, testvér.

KOPPÁNY: Tudjátok a törvényt. Ha nem vállalja Taksony fia Mihály, engem illet a vezéri bot! Nem Vajkot, akit Istvánná bolondítottak a papok. Hiába választjátok meg, Vérbulcsú és Botond törzse nem támogatja őt. És holdfordulat sem telik, már kiverem kezéből. Mert az engem illeti. *(El Kállal.)*

AJTONY: A rabokat eresszétek uruk után.

GYULA: Holdtölte immár, urak. Üljetek hát le, és tanácskozzunk: kinek a kezébe adjuk a vezéri botot.

V. NEMZETSÉGFŐ: Mihály úrnak nem kell.

III. NEMZETSÉGFŐ: S ki meri vállalni, hogy Koppány kezére kerüljön?

I. NEMZETSÉGFŐ: Eleink törvénye szerint akkor a vezéri bot Géza fia Istvánt illeti, aki Árpád vezér egyenes maradéka. Kérdem, van-e valakinek ellene szava?

GYULA: A te kezébe adjuk. Vedd és tartsd.

V. NEMZETSÉGFŐ: Köszöntünk, nagyúr.

I. NEMZETSÉGFŐ: Várnak a nemzetségek. Köszöntsék ők is az új fejedelmet.

(Valamennyien ki Gyulán kívül, Radla és Géza be.)

GÉZA: Köszönöm néked, atyámfia.

GYULA: Ha beérett a gabona, le kell vágni.

GÉZA: Az én apám, Taksony úr jó ember volt. Mulatós, vidám s nem ütött soha a botjával. Így esett, hogy amikor meghalt, a fiát egy akarattal választották meg. De a sok tusakodásban megrokkantam immár, és Sarolt is megfáradt. Nagy idő volt ez a huszonöt esztendő, s benne a keserű napok bizony többen voltak.

GYULA: Erdőelvén sem nyugodt az álom.

ISTVÁN: *(Be.)* Köszönöm, bátyám, hogy megsegítettél.

GYULA: Az erdőelvi vajda támogatja az ő vérét.

IRÉNÉ: *(Be, Gyulához. Szeme összevillan Istvánnal.)* Parancsolj velem, uram.

GYULA: Készülj, Iréné, holnap indulunk, s nagy utunk lesz. *(Istvánhoz.)* Koppány nem fog nyugodni, készülj rá. Ha kell, izenj, én megsegítelek.

ISTVÁN: Magam is elboldogulok.

GYULA: Koppány bizonyos akar lenni a dolgában, s lám elbukott. Velem nem számolt. Az erdőelvi vajda kicsi úr, igaz, de számol azért vele még a gö-

rög császár is. S még inkább számítania kell annak, aki a magyarok ura akar lenni. No, áldjon meg az Isten. *(Ki.)*

IRÉNÉ: Búcsúzom hát én is. *(Istvánhoz lép, megöleli.)* Szeretlek. *(Radlához fordul.)* Aki pedig ezért követ dob rám, azt megveri az igazságos Isten. *(El.)*

ISTVÁN: Holnap követség induljon Bajor földre. Menyegzőt akarok Gizellával.

4. kép

(Palota. Géza Vecelin jelentését hallgatja.)

VECELIN: Koppány népei beütöttek Kemenes-aljára, dúlják a Marcal vize menti tanyákat, égetnek, prédálnak, gulyát, ménest hajtanak, németet vagy papot ha megfognak, akasztják, ölik nyomban.

GÉZA: Nem hittem, hogy ilyen sietős Koppánynak. Gyúlik a had?

ISTVÁN: Az Árpád-nem már együtt. Mellette Vecelin svábjai. Itt vannak Wolfer lándzsásai és íjasai, meg az itáliai páncélosok. De együtt is legfeljebb nyolc zászlónyi. Ha megérkezik Tatáról Tibold úr páncélos zászlója...

CSANÁD: A rábaközi szállásokat nagyszájú somogyiak járják: Koppány úr szavaival hadba hívják az ottani népet.

GÉZA: Koppány erős. Tudom. Melléje szegődött Kál hadnagy is, együtt erősebbek nálunk.

VECELIN: Láttam én már futni a somogyiakat.

GÉZA: Koppány a vezéri botra éhes. Az országot akarja, nem tartományokat.

VECELIN: Országostul kell reá menni..

GÉZA: Német vagy Vecelin. A turulos lobogót ma nem én emelem, nem is István, hanem Koppány.. (*Kurt beke be.*) Mi hírrel jössz?

KURT: A zalai gyepe mentén mindenütt beütött Koppány úr népe. S Kál hadnagy Földvár felé közelít, hogy átúsztassa a Dunát a Sár vize felé. Alap úr hát Veszprém alá vonta minden hadát. Kérdi Alap úr, jön-e hamar az esztergomi sereg, mert ha nem jó, ő félre áll az útból, nehogy közre kapja Koppány és Kál a veszprémi térségben.

GÉZA: Mit gondolsz, Vecelin?

VECELIN: Sok mindent.

ISTVÁN: Mit csinálhatunk?

VECELIN: Gizella minden percben itt lehet.

ISTVÁN: A haddal törődj.

GÉZA: Te mit akarsz?

ISTVÁN: Indítanám tüstént a hadat Fehérvárra.

GÉZA: Üzend, hogy ne álljanak csatát, csak kapdossák Koppányt. Alap jó vezér. De én Csanádot küldeném oda.

VECELIN: Indítom hát a nemzetségi zászlókat.

GÉZA: István?

ISTVÁN: Mennék, de érzem, Vecelin fél. S ha én ott lennék, még jobban félne.

VECELIN: Utamban lennél. Maradj. *(Kitekint az ablakon, izgatottan sarkon fordul.)* Nagyuram, Gizella hercegnő hajója kikötött a révnél.

GÉZA: Megérkezett hát. KészülődjeteK, urak, a hercegnő fogadására. István!

ISTVÁN: Apám?

GÉZA: Gyula vajda hadat küldene Bács tartományára? Ajtony keresztüllépne a Tiszán? Küldj lovasokat Marosvárába értük, még nem késő.

ISTVÁN: Nem akarom.

GÉZA: Nem. Te monád, hadnagy. Végeztünk.

ISTVÁN: *(Kurthoz)* Egyél-igyál. Aztán adass friss lovat magadnak s indulj. Izenem Alap úrnak: Csanád holnap átveszi a határőrző zászló vezérletét. *(Ki Vecelinnel.)*

CSANÁD: Hallottad. Indulhatsz... Mi van, megnémultál?

KURT: Egy emberrel beszéltem a somogyi parton. Azt kérdezte az ember, vajon meggondolta-e Csanád úr, be áldott tartomány a Rábaköze?

CSANÁD: Tudod-e, miért kérdezte ezt az az ember?

KURT: Tudom.

CSANÁD: Mit gondoltál, mi választ adhatnék?

KURT: Azt, hogy kár az a szép tartomány a németnek.

CSANÁD: Mégis az övé.

KURT: De úgy lehet, nem soká parancsol ott.

CSANÁD: Bajod van talán Vecelin úrral?

KURT: Van. Mink hóban-fagyban portyázunk, tülekedünk a bajorokkal, s ládd, a jó legelőkre a Nagyúr ezeket az idefutott németeket ülteti. Istvánnak már a fejére is fēket tettek, s szájába zabolát. Lám, asszonyt is idegen országból hoz magának, nem jó neki az idevaló asszony.

CSANÁD: Ezt is mondta néked az az ember?

KURT: Mondotta még azt is: csuhásokat bizony keresztre feszítetteti, a felhízott német urakat kitakarítja az országból, és aki magyar Istvánnal el nem fut, a fejét kopjavégre szúratja.

CSANÁD: Ezt izeni az ember?

KURT: Szép, tágas tartományban jobb parancsoló úrnak lenni, mint engedelmes szolgának. Ezt kérdi tőled amaz ember... Üzensz neki?

CSANÁD: Rábaköze szép tartomány. Ha gazdátlan volna, vállalnám.

KURT: Ha akarod, uram, gazdátlan lesz, ahogy minden föld, kiben német az úr ma még, gazdátlanná lesz, szolgálatodra...

CSANÁD: Indulj. Holnap átveszem a hadat, mondjad Alap úrnak. Amaz embernek pedig üzenem: a harcot Csanád fogja eldönteni. *(Jön István, Sarolt, Radla, Vecelin.)*

KURT: Megértettelek, uram. *(El. Kürtjel. Belép Gizella.)*

GIZELLA: Köszöntelek, Uram.

ISTVÁN: Üdvözöllek, hercegnő.

SAROLT: Köszönjük, hogy eljöttél. Az Isten akarta ezt így. Legyen meg az ő akarata.

ISTVÁN: Ő az anyám. A vendége leszel, egy ideig ő fog gondoskodni rólad.

GIZELLA: Köszönöm.

GIZELLA: És te, Uram?

ISTVÁN: Hadba indulok, Úrasszony. *(Vecelin szólni akar.)* Mondottam: hadba indulok! A derékhad máris indul.

RADLA: Fiam... Most nem mehetsz el...

ISTVÁN: *(Vecelinhez.)* A páncélotmat! Én fogom a derékhadat vezetni.

5. kép

(Csata utáni állapot.)

ISTVÁN: Koppány?

VECELIN: Koppány halott, Nagyúr.

ISTVÁN: Tegnap még élt, a sebe el volt kötve jól. Láttam.

VECELIN: Még ma is élt, amikor a vérbírónak adtam át. De a tömlőcben leszakasztotta a kötéseit és mire észrevették, elvérzett. A halála előtt neked üzent, Uram.

ISTVÁN: Nekem? Mit?

VECELIN: Azt izente a porkolábbal: „Mondd meg uradnak, hogy nem ő nyerte meg a csatát, sem német Vecelin. Hanem amaz átkozott Csanád megcsalt.”

ISTVÁN: Csanád... Hanem a kenesi domb alján, bükkfára akasztva lelték a csata után Kurt bekét. Igaz-e? *(Csanád bólint.)* És?

CSANÁD: Nem tudom, mi történhetett, Uram.

ISTVÁN: Jól vagyon. Én már tudom... Koppány teste pedig négyfelé vágassék. Így parancsolja a törvény: a lázadó karón száradjon el. Egy része Veszprémben, más része Győr, harmadrésze Esztergom és negyed része erdőelvi Fehérvárának kaputornyán karóra szúrattassék. Minden népek látására és okulására. S te, Csanád? Mégis elhagysz? Jól meggondoltad?

CSANÁD: Megyek, Uram. Jobb lesz így. Itt más világ kezdődik most - nem nekem való.

ISTVÁN: Miért akarod Ajtonyt vinni?

CSANÁD: Kedvel engem, s én is őt.

ISTVÁN: Őt?

CSANÁD: Őt.

ISTVÁN: Csakis őt?

CSANÁD: Csakis.

ISTVÁN: Menj hát, és légy óvatos... Akkor is, ha a te nyakadon nincsen járom... De most még egy utolsó szolgálatot megteszel nekem.

CSANÁD: Parancsolj velem.

ISTVÁN: Követségül mégy erdőelvi Fehérvárba, s viszed Koppány úr fejét.

Azt mondd a vajdának: aki lázad a magyar nagyúr ellen, karón szárad.

CSANÁD: Megértettem. S elviszem Koppány úr fejét.

WOLFER: A rühes eb fejét.

CSANÁD: Akit te rühes ebnek nevezted, comes, az Vérbulcsú horkának maradéka volt...

WOLFER: Akkor is eb volt.

CSANÁD: És nékem atyámfia és atyafia István úrnak. Mondom én, a rühes eb te vagy, német Wolfer. *(Wolfer felpattan, Csanádnak ugrik, aki leüti, s elindul kifelé.)*

ISTVÁN: Megállj.

VECELIN: Tegnap a csatában Wolfer comes jól harcolt érted. Szégyenben maradt most, és mi, német urak, vele együtt mind. Igazságot kell kapunk, és azt itt te osztod.

ISTVÁN: Wolfer tegnap jól szolgálta urát. De elfelejtette ma, hogy vendége a magyar vezérnek. Láttatok: Koppánnyal igazságot tettem, pedig az én vérem volt. Wolfer az én atyámfiát gyalázta meg, és ezért nem baj, ha nem lesz itt közöttünk. *(Wolfer el.)* Csanádot pedig bántás nem érheti.

SAROLT: István, apád meghalt... Amikor pár napja híre jött a harcnak, még értette a szót, de már nem szólhatott... most meghalt.

ISTVÁN: Győzelmet szereztünk, a lázadó meghalt. Ezt így ő akarta. De lám, most ő is halott. *(A többiekhez.)* Mondjátok meg nekem, hogy illik temetni az ország urát.

SAROLT: Taksony vezér méltó temetést kapott a csepeli szigeten. A vízparton lángolt a halottégető máglyatűz, és a vitézek késsel hasogatták orcájukat. De akkor más hiten voltunk... Uram.

ISTVÁN: Gizella.

GIZELLA: A birodalom császárját a templomban ravatalozzák fel, az egész templomot fekete posztóval borítják, és éjjel és nappal égnek ott a gyertyák.

VECELIN: És éjjel és nappal imádkoznak a papok. A temetésen pedig ott vannak az országok és tartományok rendjei. És a papok éneklük a halottas éneket, mikor leeresztik a koporsót a templom kriptájába. És minden templom minden harangja megkondul akkor. Így temetik a császárt.

ISTVÁN: Így temetik mostantól a magyarok urát.

ANASZTÁZIUS: Nem, Nagyúr.

ISTVÁN: Miért nem? Itt a templom, amit ő épített, és úgy illik, hogy kriptájába ő kerüljön elsőnek.

ANASZTÁZIUS: Nem lehet, Uram.

ISTVÁN: Nem lehet? Ki vagy te? Ide futottál, és ő adott néked hajlékot, kapta püspökséget. És itt van a többi pap mind, aki az ő kenyerét ette és az ő kegyelméből szolgálhatta itt az Úristent.

ANASZTÁZIUS: Uram, mégsem lehetséges.

ISTVÁN: És a templomban a ravatalt strázsálhatja mind a német comes, aki nek ő adott földet és kincseket.

ANASZTÁZIUS: Mégsem lehet.

ISTVÁN: Miért nem, püspök?

ANASZTÁZIUS: Géza urat nem temetheti keresztény pap, és testét nem fogadhatja be a megszentelt keresztény templom.

ISTVÁN: Ki tilthatja ha én parancsolom?

ANASZTÁZIUS: Én, Uram. A földönfutó, koldus német barát, aki Géza vezér kegyelméből kapott fedelet és püspökséget. Én tiltom meg neked, hogy a templomban ravataloztasd és kriptájába temettesd őt. Géza úr pogány volt.

ISTVÁN: Anyám?

SAROLT: Tűrd el!

ISTVÁN: Egy cseh földről kivetett kőbor koldusnak? Én engedelmeskedjem neki?

SAROLT: Tűrd és engedelmeskedj!

ISTVÁN: Hagyjam, hogy megmarjon az eb, akit hizlaltál? És ne korbácsoljam meg?

SAROLT: Hagyod. És nem korbácsolod meg. Az országért hagyod, István.

ISTVÁN: Tölts bort, anyám! Megszomjaztam... Legyen így... Te akartad... Hercegnő! Egy hét múlva megtartjuk a lakodalmat. Úgy készülj... Hallottatok mind... te is, anyám. Egy hét múlva.

RADLA: És a Nagyúr temetése?

ISTVÁN: Mi gondod vele, barát? Pogány volt... te ne tudnád? *(El.)*

6. kép

(István, bizánci követ, Radla)

KÖVET: Nagy és véres háború lesz bizonyára. A Baziliosz császár szíve örömmel telne, ha a magyarok ifjú vezére hajlandó lenne a hozzávaló barátságra és szövetségre... Azért is, mert a te erdőelvi tartományod vajdája a bolgár lázadóval kötött szövetséget.

ISTVÁN: Gyula vajdát hallottalak emlegetni. Igazat szólj!

KÖVET: Az erdőelvi tartomány hercegét említettem, Felséges Uram.

ISTVÁN: Menj most szállásodra, s nyugodjál. Az apátúr majd keresni fog.
(Követ ki, Radlához.) Megírtad a levelet?

RADLA: A deák másolja, Uram.

ISTVÁN: Mindent beleírtál, amit mondtam?

RADLA: Nem felejtettem el, Uram, semmit. Bőségesen és egyenként számba vettem a Szentatyának mindeneket, s kértem, imádkozzék külön éretted és Gizella úrasszonyért.

ISTVÁN: Úgy-úgy. Imádkozzék a Szentatya érettünk... A második gyermekünket is elszólította tőlünk... Nehéz rajtunk az Úristen keze.

RADLA: Nyugodj meg az Ő akaratában.

ISTVÁN: Monostort építettem Koppány harácsából, s földet adtam a monostoroknak, Esztergomba püspököt rendeltem, és püspöki templomot építettem Győr várában és Veszprémben. Rosszul szolgáltam én az Istent, Radla?

RADLA: Hűségesen szolgáltad, Uram.

ISTVÁN: Minden püspöknek és minden plébánosnak az én asszonyom adta a templomi öltözetet, és ő adta a szent edényeket, a virágokkal és szentekkel írott miseruhákat, palástokat és oltárra való terítőket... Rosszul szolgálja az Istent bajor Gizella, Radla?

RADLA: Senki nála jobban nem szolgálhatja.

ISTVÁN: Második kislány gyermekünket temettük.

RADLA: Békélj meg, uram.

ISTVÁN: Én lemondtam mindemről... Te tudod. Igaz, mindenről?

RADLA: Tudom.

ISTVÁN: Harmadéve... Nyár vége volt... Itt volt... Az enyém lehetett volna... Ha nyúlok érte...

RADLA: Ne gondolj most vele, Uram.

ISTVÁN: Fekete bársony a szeme. A bőre, mint a sárga selyem, amit messze napkeletről hoztak a kalmárok... Közel hajoltam hozzá, éreztem a melléből fölcsapó körteillatot...

RADLA: Vétkezel...

ISTVÁN: Tévedsz, pap! Gondolatban se vétkezem azóta. S lám mégis ver az Isten... Neki két fiacskája van... és él mind a kettő... És most is olyan a termete... egyenes a dereka... kemény a húsa... (*Gizella jön.*)

GIZELLA: Köszöntelek, István.

RADLA: Megnézem, kész-e a levél. (*El.*)

ISTVÁN: Levelet írtam Rómába. A pápának. Erősítse meg a püspököket, és adja áldását nekünk.

GIZELLA: Bizonytal megteszi. És az Isten kegyelmes lesz... A következőt nem veszi el... Szegény kicsi Iréné... Sűrű volt a haja és sötét, a szeme is barna... Szép angyalka az égben most... És... koronát kértél-e Szentatyától?

ISTVÁN: Nem, most nem.

GIZELLA: Beszéltek...

ISTVÁN: Meghalt a gyermekünk...

GIZELLA: A lengyel is koronát kért Rómából. S megkapja.

ISTVÁN: Engem is királynak szólít minden levél.

GIZELLA: De itthon nem vagy király. A magyar uraknak nem parancsolhatsz. Nem a te ispánod Ajtony? Az erdőelvi vajda sem tisztel uraként.

ISTVÁN: Mit akarsz, Gizella? Gyula vajda az én anyámnak édes testvéröccse és nekem hűséges atyámfia.

GIZELLA: Úgy mondják, a vezéri botot az ő kezéből vették.

ISTVÁN: Úgy mondják?... S neked ki mondta?

GIZELLA: Csak beszélnek, Uram. Szolgák, mindenki. Hallottam...

ISTVÁN: Beszélnek hát... Milyen szaga van a gúnyádnak, Gizella? Hol szedted föl?

GIZELLA: Nem tudom. A templomban voltam. A tömjén erősen füstölt.

ISTVÁN: Úgy. A tömjénfüst. Annak van ilyen nehéz, hideg, keserű szaga. (*Radla jön.*) Készen van?

RADLA: Kezed írása hibázik s a pecsét.

ISTVÁN: Menj most, Gizella. Radla...

RADLA: Odaírtam még, amiről szólottál egyszer... hogy bölcsen fontolja meg a Szentatya, nem volna-e szentegyházunk gyarapodása, ha a magyarok urát királyi megszólítással becsülné meg, és ennek jeléül koronát küldene neki.

ISTVÁN: Ezt írtad, Radla?

RADLA: Írjak új levelet, Uram?

ISTVÁN: Talán az Úristen akarja így... Menjen hát így a levél. (*Radla el.*) Ha a követ időben fordul, s a pápa elküldi a koronát, még karácsony havában fejemre tétetem azt.

II. RÉSZ:

1. kép

(Koronázás után.)

ANASZTÁZIUS: (*István elé járul.*) A Szentatya az ő kedves fiának minden jót kíván, és akarata, hogy téged, ki immár igaz pásztor lettél annak, minden országvilág is igazi királynak tudjon, lásson és ösmerjen meg.

PÜSPÖK: Ottó császár köszönti ifjú királyi atyafiát!

BIZÁNCI KÖVET: Bizánc ura, Baziliosz testvéri köszöntését küldi!

BOLGÁR KÖVET: Fogadd uramtól, Sámuel cártól, a bolgárok urától e gyöngysort.

KIJEVI KÖVET: Az én uramnak, Vladimirnak, Kijöv nagyfejedelmének testvéri ajándékát hoztam...

ISTVÁN: Köszönöm, Urak. Legyetek a magyar király vendégei.

GIZELLA: Ki az az asszony?

ISTVÁN: Melyik?

GIZELLA: Az a sötéthajú... Büszke...

ISTVÁN: Gyula vajda felesége. Iréné a neve.

GIZELLA: Iréné? Ó az tehát... milyen szép... és hogy gyűlölöm... a szajha!

ISTVÁN: Két fiacskája van.

GIZELLA : Őt akarnád hát helyettem... miatta lett Iréné a neve a mi kis anygánkknak... Miatta vette el az úr, tudom... a vétkeid miatt, uram, miket vele vétkeztél... (*Gizella elrohan, Iréné be.*)

IRÉNÉ: Köszöntelek, Uram.

ISTVÁN: Miért jöttél ide?

IRÉNÉ: Beszélni akartam a királlyal és látni a királynét.

ISTVÁN: Nem kellett volna idejőnnöd.

IRÉNÉ: Mást is akartam.

ISTVÁN: Szólj.

IRÉNÉ: Kérni akartalak, István. A görög barátságunk vége. A vajda a bolgárral szövetkezett. Ajtony akarata. Hadat készít a császár ellen.

ISTVÁN: Ajtony? Tovább.

IRÉNÉ: Hallottam: a császár a te barátságodat keresi. Most itt látom a követet.

ISTVÁN: Mit akarsz?

IRÉNÉ: Atyánkfia vagy István. Ne állj a császár mellé.

ISTVÁN: Ezt akarod hát tőlem? Csak ennyit?

IRÉNÉ: A királytól csak ennyit.

ISTVÁN: És Istvántól?

IRÉNÉ: Nem tudok válaszolni neked, uram. István és a király egy. Ki tudná szétválasztani?

ISTVÁN: S ha szét tudnád választani?

IRÉNÉ. Akkor neki is lenne mit mondanom.

ISTVÁN: Mondjad.

IRÉNÉ: Ezt a szétválasztást már csak isten tudja elvégezni. A királyhoz szoltam.

ISTVÁN: Uradat félted tán, amikor megalázkodsz előttem?

IRÉNÉ: Két kicsi fiamat.

ISTVÁN: Jó, hogy szóltál.

IRÉNÉ: Köszönöm.

ISTVÁN: Nem tudod, mit köszönsz. Mintha állna az idő... A szemedben még most is ugyanaz a tűz... A melledből felcsapó körteszag... Tenyeremben lüktet a húsod emléke... *(Otthagyja, Csanádnak int.)*

ISTVÁN: Tetszik-e Ajtony úr szolgálata?

CSANÁD: Tetszik vagy nem: még nem telt ki az idő.

ISTVÁN: Te tudod, Csanád.

GYULA: Hajnalban indulok, öcsém.

ISTVÁN: Miért sietsz? Mi dolgod otthon?

GYULA: Nem szeretném, ha a tél itt rekesztene. Asszonyokkal vagyok.

ISTVÁN: Úgy. Hát csak sietsz haza. Pedig gondoltam, nemcsak ezért jöttél, hogy engem királyul láss.

GYULA: Nem csak azért. Akartam látni: ki jön még ide.

ISTVÁN: Láthattad.

GYULA: Láttam... Négy éve, hogy utolszor erre jártam.

ISTVÁN: Sokat tanultam tőled... A feleséged tudtoddal beszélt velem?

GYULA: Gondolom, megmondta: választanom kellett. Én a bolgárt választottam.

ISVÁN: Oktalanság.

GYULA: Mit tehettem? A császár messze van, de a bolgár a tőszomszédom.

ISTVÁN: Kérdeztél-e engem idejében?

GYULA: Téged?

ISTVÁN: A törzsek hadnagya én voltam, a lázadót levertem. Láttad a fejét. Karón száradt el Koppány úr. Oktalanságot cselekedett, azért.

GYULA: Láttam s elástam jó mélyen. Vitéz ember volt, meg ne csúfolják a kutyák.

ISTVÁN: Lehet. De oktalan volt.

CSANÁD: Mit akarsz te tőlem?

ISTVÁN: Ma koronát tettek a fejemre. És királynak tisztel, aki itt van. De én tudom, s te is tudod, hogy csak félkirály vagyok, és az országom félország ma még. Hát egész király akarok lenni, és egész országot akarok...

GYULA: Nagy fát aki dönteni akar, jól vigyázzon, hogyan vág hozzá. Könnyen agyonnyomhatja a fa.

ISTVÁN: Te mondád, vajda.

2. kép

(Hatalmas szélfűvás kint.)

IRÉNÉ: Miféle zajok ezek odakint?

GYULA: Csak a szél.

AJTONY: *(Ittasan.)* Csak a szél. Csak a farkasok... Csak a sakálok...

ZOÉ: Elhízott vén disznó.

GYULA: Megnézem, készen vannak-e már az útra.

IRÉNÉ: Várj, én is megyek. *(Mindketten ki. Ajtony részegen összeesik.)*

ZOÉ: Részeg disznó. Adj még bort, Csanád úr.

CSANÁD: Mit adsz, ha bort adok? Na, mit adsz, szépséges Zoé?

IRÉNÉ: *(Visszajön.)* Mit csináltok?

ZOÉ: Azt nézed? Ittas, láthatod. *(Sarolt jön a vajdával.)*

GYULA: Király lett a fiadból, Sarolt.

SAROLT: Az.

GYULA: Úgy van minden, ahogyan akartad.

SAROLT: Igaz. Jöttem megmondani, holnap meglesz az egyezés a göröggel

GYULA: István mondta?

SAROLT: A barát. Radla.

GYULA: Lám, a fejsze máris beleharapott a fába. Nemsokára dűlni fog.

SAROLT: Vigyázz nagyon, öcsém.

GYULA: És te? Mit csinálsz eztán az udvarában?

SAROLT: Elmegyek innét. Géza úr meghalt, nincs helyem azóta.

GYULA: Tarts velünk. Erdőelvi Fehérfalvában van még hely a magyar vezér özvegyének.

SAROLT: Nem, jobb nekem egymagamban. Járjatok szerencsével. *(El.)*

IRÉNÉ: Nagy baj ez, Uram. És én úgy félek.

GYULA: *(Ajtonyra.)* Ez is, lásd. Alszik már. *(Zoéhez.)* Megvénült Ajtony vezér, pedig az új esztendőben a fa ki fog dűlni. *(El Irénével.)*

CSANÁD: Négy esztendeje szolgállok érted hűségesen...

ZOÉ: Tudom.

CSANÁD: Vajon megszolgáltalak-e már?

ZOÉ: Megszolgáltál.

CSANÁD: Erős a kívánás bennem, asszonyom...

ZOÉ: És bennem sem gyöngébb...

CSANÁD: Úgy lehet...

ZOÉ. Még nem lehet úgy, de...

CSANÁD: Az új esztendőben, úgy lehet, már te szolgálsz engem.

ZOÉ: Úgy, ha jól fordul... én megteszem...

3. kép

(1002. tavasza.)

ISTVÁN: Nehéz nap volt, s nem tudom, Vecelinnel mi van. Az orvosbarát mondja, hogy nem állhat lábára a nyáron és nyeregbe nem ül ebben az ő életiben. A had áll maholnap és a seregvezető kidőlt... Az idő sürget. A légiók, élükön a görög császárral, Szent György napkor indultak Adrianapoliszból. A magyar király se késlekedhet, hadakat kell küldenem bolgár földre, hogy hátba kapjam a lázadó bolgárt. De ki lenne a seregvezető? Talán Wolfert próbálhatnám? Lovast menjen Győrbe: Wolfer nyargaljon tüstént ide hozzám. Kéretem Radlát!

(Vazul lép be.)

VAZUL: Hivattál, uram.

ISTVÁN: Úgy készülj, Vazul, hogy hajnalban indulhass az előhaddal bolgár földre.

VAZUL: Értelek.

ISTVÁN: Bolgárfehérvár mellett várnak a kompok. Parancsolom: düljatok, égessetek, csatát ne álljatok és húzódjatok Bodon vára felé. Mindennap hírt adjál, tudhassam, hol jársz.

VAZUL: A derékhad mikor indul?

ISTVÁN: Lehet, egy hét múlva, de lehet későbben. Majd hírt adok. *(A szolgálta bort hoz, csészéket.)*

ISTVÁN: Egészségedre, atyámfia.

VAZUL: A tiédre, király.

ISTVÁN: *(A szolgálthoz.)* Királyné asszony?

SZOLGA: Ide jó ő maga.

ISTVÁN: Mehetsz. Apád, Mihály úr? Egészséges?

VAZUL: Az, míg bírja a boroskupát.

ISTVÁN: Baj ez, bizony.

VAZUL: Neki az. Másnak nem az.

ISTVÁN: Kinek másnak? Énnekem?

VAZUL: Király nem lett volna, s vezér is semmilyen. Jó volt ez így.

ISTVÁN: Jó volt, azt mondod?

VAZUL: Azt.

ISTVÁN: S azt is gondolod?

VAZUL: Azt mondtam, amit gondolok. Szokásom. *(Belép Radla.)*

ISTVÁN: *(Vazulhoz.)* Jól van. Menj most. Hajnalban megnézem a zászlókat.

VAZUL: Készen leszünk. *(El.)*

ISTVÁN: Vecelin helyett had parancsnokául Wolfert tenném. Mit gondolsz?

RADLA: Vecelin urat csak egy hadnagy pótolhatná. Wolfer nem az.

ISTVÁN: Vazul?

RADLA: Még fiatal.

ISTVÁN: Hermán?

RADLA: Jó katona a német comes, de seregvezető csupán Vecelin úr volt közöttük. Hanem én pap vagyok, a katonák dolgához nem érthetek.

ISTVÁN: Kit gondoltál?

RADLA: Akit én gondolok, most hiába mondanám. *(Sarolt jön.)*

SAROLT: Búcsúzni jöttem.

ISTVÁN: Cak elmegy, Anyám? Meggondoltad?

SAROLT: Jobb nekem a csepei majorban. Öregasszonynak békesség való. Az újszülött gyermek egészséges, s a királyné rendben van már.

ISTVÁN: Tudom, Anyám. Te virrasztottál és gondoskodtál, s az Úristen most kegyelmes volt.

SAROLT: Utódod van már, megnyugodhatsz. De itt reám nincs szükség többé.

ISTVÁN: Anyám, rossz dolgod van nálunk? Híján voltán valaminek?

SAROLT: Nincsen itt helyem már.

ISTVÁN: Fiad vagyok, s ezt nem feledhetem soha.

SAROLT: Király vagy.

ISTVÁN: S te: a király édesanyja.

SAROLT: Én Géza vezérnek árva özvegye vagyok csupán. A király pedig Isten kegyelméből való, s testvérei a többi királyok és császárok. Gondja népek és országok sorsa.

ISTVÁN: Apám akarta ezt, s te is, Anyám.

SAROLT: Igaz. De én a te utadat már nem tudom járni. *(Radla ki.)* De most még szólni akarok veled.

ISTVÁN: Hallgatlak, Anyám.

SAROLT: Erdőelvéről és Gyula vajdáról, aki édes testvéröcsém.

ISTVÁN: Mit akarsz, Anyám. *(Hátul belép Gizella.)*

SAROLT: A királlyal beszél most erdőelvi Sarolt. A vár alatti térségben sok katonát látok. Nap-nap után gyűlnek a zászlók. Úgy tudom, a bolgárra készül a had. igaz-é?

ISTVÁN: Úgy lehet: igaz.

SAROLT: Kötést tettél a göröggel, tudom.

ISTVÁN: Igaz.

SAROLT: Gyula a télen a bolgár cárral kötött fegyveres barátságot. Gondolom, te is hallottál erről.

ISTVÁN: Király tudtán kívül és engedelmé nélkül tette.

SAROLT: Ajtony biztatta.

GIZELLA: Ajtony lázadó!

SAROLT: No lám... Lázadó?

ISTVÁN: Az. Ajtony vezér fegyveres népei hajókat, kik a király sóját hozták, a szegedi révnél megfogták, a király szolgálait a hajókról elkorbácsolták és a Tiszán átkergették. Hogy ezt megcselekedte, fejével felel Ajtony úr.

GIZELLA: A király tudja, mit tesz. Meg kell tipornia azt, ki engedetlen és kevélységével kárt tesz az országnak. Ezt cselekszi Ajtony, de Gyula is!

SAROLT: Bátyádra támadsz?

ISTVÁN: Csak a bolgárra megyek, anyám. Gyula úrhoz nem nyúlok... Nehéz gond ez nekem... Ha veszteg marad, s eztán királyként ural, senki sem háborítja... Menj, anyám, s adjon neked az Isten jó egészséget. Imádkozz fiadért, ha van még lelkedben szájalom az iránt, akit szültél. *(Sarolt kimegy. István Gizellához fordul.)*

ISTVÁN: Egészséges vagy, látom. S a gyermek?

GIZELLA: Most alszik. Jámbor gyermek, csendes, mintha nem is fiú volna. De ő tán megmarad most már minékünk.

ISTVÁN: Lám, a Szentatya jól imádkozott.

GIZELLA: Miért ment el a nagyasszony?

ISTVÁN: Nagyon egyedül maradt itt..

GIZELLA: Nem szeret nálunk. Gondolom, engem nem szeret.

ISTVÁN: Ápolt téged, éccakázott, ágyadtól nem moccant egy hétig.

GIZELLA: A fiadért, unokájáért tette, nem érettem. Pedig tudom, akarta, hogy ide kerüljek.

ISTVÁN: Ő jót akart.

GIZELLA: Sok voltam neki. Útjában voltam. Jobb is tán, hogy elment... mindenkinek.

ISTVÁN: Nem tudod, mit beszélsz, Gizella! *(Radla lép be.)* Mit háborítasz? Senki ne keressen ma már.

RADLA: Váratlan vendég. Veled kíván szólni, Uram, s most nyomban *(Csanád lép be.)*

ISTVÁN: Csanád! Szólj, honnan jössz, s mi dolgod itt!

CSANÁD: Marosvárról. S nagy sárban, vízben. egyedül, Nagyuram.

ISTVÁN: Ajtony küldött vagy Gyula?

CSANÁD: Egyik sem. Szöktem.

ISTVÁN: Szöktél?

CSANÁD: Megszöktem. Leütöttem a vezért, és megszöktem a várból.

ISTVÁN: Meghalt?

CSANÁD: Csak ököllel ütöttem. Az orcájába.

ISTVÁN: Miért?

CSANÁD: Korbáccsal fenyegetett.

ISTVÁN: Téged? Korbáccsal? Miért?... Miért?

CSANÁD: Ittas volt.

RADLA: Csanád úr...

ISTVÁN: Igazat szólj... Zoé?

CSANÁD: Leütöttem, mert megverte azt az egy asszonyt, akit szeretek. Korbáccsal verte meg. S ezért meg fog halni.

GIZELLA: Ki az asszony?

ISTVÁN: A vezér felesége.

CSANÁD: Megölöm, s elveszem tőle. Ennyi az egész, Nagyuram.

GIZELLA: Gyalázat.

ISTVÁN: Ennyi hát... Neked csak ennyi, Csanád... Hozzám futottál, mit akarsz tőlem?

CSANÁD: Láttam: sereg gyülekszik itt. Bolgár földre lesz a hadjárás?

ISTVÁN: Csanád úr! Vallatod a királyt?

CSANÁD: Bocsásson meg a király nékem, de katona vagyok, s ezért nem hagynám üresen az országot, amikor a Tiszától erdőelvi Fehérváraig had gyülekezik a bolgár cár szövetségében.

ISTVÁN: Erdőelvéig mondod? Vigyázz!

CSANÁD: Jól mondtam, Nagyúr!

RADLA: Bizonyosság ez?

CSANÁD: Mondom s igaz.

ISTVÁN: Szólj csak tovább. Tőlem mit akarsz?

CSANÁD: Adj sereget nekem, Uram, s megveszem neked a marosi tartományt s megölöm a lázadó vezért.

GIZELLA: Gyula vajda is lázadó. Róla sem feledkezz meg!

CSANÁD: Ha Ajtonynak vége, jobb kezét vesztette el a vajda. Azt tehetsz vele, amit akarsz.

RADLA: A vajda a király atyafia.

GIZELLA: Lázadó. Akár a többi. Ne anyádra figyelj, hanem az ország érdekére!

ISTVÁN: Ha lázadó, elveszti tartományát, és leütem a fejét. Király törvé-
nye ez és az Úristen parancsa···. másként nem tehetek··· A sereget
megkapod.

4. kép

(Néhány héttel később.)

EGY FŐÚR: Wolfer úr tudja, mért nem szól, hagyjátok.

MÁSODIK FŐÚR: Szégyelli magát a német.

WOLFER: Féket tégy a nyelvedre, mondom!

MÁSODIK: Te tettél féket a nyelvedre, Wolfer, mert szégyelled az erdőelvi vitézségedet.

ELSŐ: Beszélik, hogy a testőrző zászló fele ottmaradt a harcon, s a király is sebet vett, de egyetlen német lándzsája s kardja se lett véres. Igaz-e, Wolfer? *(Wolfer kardot ránt.)*

VAZUL: Tedd el a kardot, Wolfer.

WOLFER: Ne állj az utamba, veled semmi dolgom.

VAZUL: tedd le, ha mondom, mert ez itt igazat mondott. *(Wolfer meglöki Vazult, az elkapja a kardot tartó csuklót és üt.)* Kushad, király kuvasza! Kardot vontál? Bátor vagy ittasan, német?

HERMÁN: Vigyázz a nyelvedre, uram!

VAZUL: Beárulsz a királynak, szolgál? *(István, Radla belépnek, nem veszik észre őket.)* Hát mondd meg neki s tudassa bajor Gizella is, s mindenki: igaz, amit mondtam. Asszonyt s gyerekeket ragadtatok, üres várat megvettetek, de a tartományt nem vettétek, Gyulát le nem vertétek. Ezt vitézkedtétek királyostul Erdőelvén. S most egyszer dugjátok el a kardot, míg ki nem vonom a magamét én.

ISTVÁN: Le a kardokkal! Ki mer fegyvert vonni király csarnokában? Menjtek ki. Te maradj, Vazul. A te édesapád, Taksonyfia Mihály úr ma ura volna a magyar nemzetségnek, ha nem szerette volna túlságosan az italt. És te is, atyámfia, vigyázz a borral és vigyázz a nyelvedre, féket vess rá. Amit hallottam, elfelejttem, mert jól vitézkedtél a seregemben. Csak ezért. De még egyszer mondom: vigyázz! Mert három fiad van. Hozzám ne érj, Vazul, mert a király keze nehéz. Eredj... Nincs hír Veszprémből, Radla... Még mindig nincs.

RADLA: Jobban lesz a gyermek, Uram, nem félj. Éjjel-nappal imádkozunk érte a templomban.

ISTVÁN: Csak nem teszi tán az Isten, hogy ezt is elveszítsem?

RADLA: Bízzál, Uram...

BIKÁCS: *(Belép.)* A nagyasszony...

ISTVÁN: Gizella? Mi van a gyermekkel?

BIKÁCS: Sarolt nagyszony. egyenest Csepelről. A fogoly úrnőt kereste tüstént, s most hozza magával.

ISTVÁN: Várj. Mondd, hogy nincs rá érkezésem... Tanácskozom most.

SAROLT: *(Belép Irénével.)* Látom.

ISTVÁN: Miért jöttél, anyám?

SAROLT: Nem tudod?... Jöttem, hogy lássam: az én fiam-é ez a király, ki katonával kergeti el az ő atyafiát, mint szökött rabot vagy zsványt.

ISTVÁN: Ki haddal állott királyával szemben, haddal vertem azt le.

SAAAROLT: Az én fiam nem tört be fegyverrel atyafia hajlékába és nem hurcolja rabul asszonyát és gyermekeit.

ISTVÁN: Törvény parancsolja: hajlékát és minden jószágát vesztse a lázadó.

SAROLT: Az én fiam nem keresi halálra azt, ki szükségben segítette és hűségeen melléje állott.

ISTVÁN: Lázadó büntetése: halál...

SAROLT: *(Irénéhez.)* Nem az én fiam, ez idegen ember.

ISTVÁN: Nehéz szót mondottál, anyám. S szóddal megütöttél. Te akartad, hogy fiad király legyen, s most, hogy valóban királya vagyok az egész magyar földnek, íme, megtagadtál engem.

SAROLT: Nem ezt akartam, s nem így.

ISTVÁN: Temérdek nagy követ lódítottál meg, anyám, s hogy gurulni kezdett a kő, megtaposta útjában, ki eléje állott. De elsőnek engem ütött meg, Anyám, s attól nyomorék az én lelkem, amíg csak élek... *(Irénére néz.)* És én mégsem tagadtalak meg soha téged. De most a vajda állott a guruló kő elé s az, lám, keresztül hengeredik rajta és én nem tehetek semmit sem. És te sem tehetsz semmit, és senki emberfia nem tehet semmit.

IRÉNÉ: Ha senki emberfia nem teheti, megállíthatja a követ a mindenható Isten. S ha akarja, vissza is fordíthatja.

ISTVÁN: *(Hosszan nézi az asszonyt.)* Igazat szólottál, Asszonyom. Megteheti az Úristen, aki minden királyok királya, ő mindent megtehet, és minden úgy van jól, ahogy ő akarja... De most menj vissza az asszonyházba és készülj az útra, mert innen el kell menned.

IRÉNÉ: Mehetek, Uram? S vihetem gyermekeimet is?

ISTVÁN: Bizonyára viszed a gyermekeket is. De ne kérdezz, hanem menj. Szedd össze útra való holmidat, mert utad sietős és hosszú. *(Iréné el.)*

SAROLT: Mit akarsz ángyommal?

ISTVÁN: Bántása nem lesz, de kezemben van, s kezemben tartom.

SAROLT: Kérdem: hová küldöd őket? S bajor Gizella tudtával lesz-é?

ISTVÁN: Nyitra várába küldöm őket.

SAROLT: S mi lesz ott sorsukkal? Mit parancsol a te törvényed?

ISTVÁN: Azt, hogy amíg a vajdát kezembe nem adja az úr, addig fiai rabok maradjanak.

SAROLT: Ha idáig nem fogtad el a vajdát, tovább már nem tudhatod. Lengyel Boleszló ki nem adja néked.

ISTVÁN: Tovább azt parancsolja a törvény: ha maga akaratából kezemre adja magát a vajda, akkor felesége és fiai megszabadulnak és a király kegyelmes lehet.

SAROLT: Kegyelemre adja magát a vajda? Neked?

ISTVÁN: Tovább azt is parancsolja a törvény: ha pedig a kiűzött vajda a király engedelmével az országba visszajönne, akkor fiai örökre megválnak és megsiketülnek.

SAROLT: Ezt meg tudnád tenni?

ISTVÁN: A vajda szereti gyermekeit, tudom. És tudja, mit parancsol a törvény a királynak, hogy cselekedje.

SAROLT: Megyek ángyommal és a gyermekekkel Nyitra várába, király rabjának.

ISTVÁN: Te, anyám, szabad vagy s tehetsz, amit akarsz.

SAROLT: Hanem, István király, te rossz ember vagy, s irgalmatlan a törvényed, de jól vigyázzál, s el ne hibázd egyszer is, hogy irgalmas lehessen neked az Isten. *(El.)*

ISTVÁN: Karddal és korbáccsal, karóval és akasztófával, vérrel és halállal kell építsem ez országot, és nem szabad kegyelmeznem, és nem szabad szememet behunynom és fületem bedugnom. És nem szabad sírnom és reszketnem és soha magamról elfelejtkezni nem szabad nekem. Ez a király törvénye, anyám, akit az Úristen parancsolt reám, hogy cselekedjem, hogy erősre épüljön ez ország és biztonságos legyen minden bennevaló népeknek és nemzeteknek.

RADLA: Én is mennék, Uram.

ISTVÁN: Te, Radla?··· Te sem értesz?

RADLA: Bűnös vagyok?

RADLA: Erős a te lelked, Uram, s jobb a szolgája vagy ez országnak, mint mi valamennyien. De tenéked én már nem segíthetek. A nagyasszonynak igen. Talán a vajdánénak is. Hogy megbocsássanak··· Engedj el, István.

ISTVÁN: Eredj hát···Radla!

RADLA: Parancsolj, Uram!

ISTVÁN: Semmi, eredj csak. *(Radla ki. A kereszthez fordul.)* Uram! Azok az iszonyatos titokzatos, hősipkás öreg hegyek most bólogatnak és imbo-

lyognak és mozdulnak és jönnek, jönnek mind közelebb, és nőnek, és ijesztően magasodnak, és nem lesznek kegyesek, irgalom nélkül reám fog-
nak omlani azok az iszonyúan nagy, szörnyű és irgalmatlan erdőelvi hava-
sok... (*Csanád, Zoé be.*)

CSANÁD: Megjöttem, Uram, s hoztam Ajtony fejét.

ISTVÁN: Jól végeztél hát.

CSANÁD: Megvettem neked a marosi várat és Ajtony úr meghalt.

ISTVÁN: Meghalt hát. S asszonya a tiéd.

CSANÁD: Az enyém.

ISTVÁN: S így akarta-e ő is?

ZOÉ: Így akartam. Már régen így akartam. Azóta, hogy Csanád itt, e terem-
ben kínálatlanul vette tőlem a poharat. Emlékezhetsz te is.

ISTVÁN: Most hát a marosi vártartomány minden szolgáló népével és földjé-
vel a királyé.

ZOÉ: Uram...

ISTVÁN: De az özvegynek maradhat a vezér minden vagyonának fele.

ZOÉ: Kegyes vagy, Uram.

istván: Ha most a marosi tartományban akarnálak ispánnak, vállalnád-e?

CSANÁD: Vállalom, s megtartom neked azt a földet a Tiszától az erdőelvi
hegyekig és békesség lesz ott és gondod nem lesz avval. (*Hermán be.*)

ISTVÁN: Szólj, mi hír Veszprémben?

HERMÁN: Uram, a királyi gyermek meghalt.

ISTVÁN: Meghalt hát... Az udvarispán asz erdőelvi vajda feleségét és két fiát
kísértesse tüstént Lengyel Boleszlóhoz.. És most egyedül akarok lenni,
senki be ne jöjjön!... (*Mind ki.*) Uram! Adj erőt, hogy arcomon ne lássák
kínomat!... mert nem szabad tudni arról senkinek, hogy mit lát és mit
gondol és mit tud a király... és nem szabad tudni arról senkinek, hogy mi
fáj a királynak olyan kegyetlen fájással, s mi történik itt belül... nem sza-
bad... soha... senkinek...

1. kép (1030.)

ISTVÁN: Köszöntelek, Urak. Csanád, megvolt a csata a besenyőkkel?

CSANÁD: Szerencsével, Uram. Aki kevés nem futhatott, holtan maradt vagy
rabul esett.

ISTVÁN: Vazul öcsém, hallottam nyargalásotokat. Ügyesen, okosan cselekedtél azt. Wolfer úr, mit mondasz a német gyepűről?

WOLFER: A gyepűn belül nincsen bajor és az osztmárki se mozgolódik, Felleges Uram.

ISTVÁN: Mi híred Veszprémből, Hermán?

HERMÁN: A királyné egészséges, Nagyuram, s az ifjú herceg is. Üdvözlétüket küldik. Asszonyom azt üzeni, napnyugatra ügyelj erősen, mert birodalmi sereg gyülekezik.

ISTVÁN: Mit akar a királyné még tőlem?

HERMÁN: Hogy békélj meg a császárral, Uram, mert a birodalom erejével te szembe nem állhatsz.

ISTVÁN: Üzenem királyné asszonyunknak, hogy a császárral békességet akarok, és azt én fel nem borítom. *(Hermán ki.)* Wolfer, most fordulj te is haza, és aki német bízott embered van, indítsd tüstént a birodalomba és Regensburgba. És én megtudjam bizonyosan, mikor indul a császári had s mere lesz útja. Fejed rajta, Wolfer comes. *(Wolfer ki.)* Érsek úr. A tiszán túl való tartományokat kalocsai püspöködre bízam volt most huszonöt esztendeje. Azóta nem jártam ott, s az idén szememmel láttam: a marosi tartományban és Biharban kevesebb a pap és templom, de több a tar kőponya, mint akkor volt. Miért van ez így és mi oka ennek:

ANASZTÁZIUS: Jól tudod és láttad, királyom. S egy oka ennek, hogy Kalocsától messze az a föld. Ürülnek a templomok, mert széled a nép és elvándorol. Tizedet sem ad senki. Így van, uram, s én mit tehessek? *(Vazul nevet.)*

ISTVÁN: Jó kedved van, atyámfia!

VAZUL: csak eszembe jutott, Nagyuram, hogy vajon a püspökök és apáturak, meg egyéb nagypapok, kik sok esztendeje eszik a nép kenyerét, miért, hogy egyikük is alig tanulta meg a mi beszédünket. Pedig a magyar nem kedvelheti a papot, kinek szavát nem érti.

ISTVÁN: Jó. Csanád, mi szód van a dologban?

CSANÁD: Te itt megparancsolhatod, uram, a keresztelést és templomjárást, mert itt hét püspököd van és monostorod. De a Tiszán túl egy püspököd sincsen. Ha az új hitre akarod hajtani az ottvaló népeket, úgy építs klastromokat, rendeljél papokat, aki keresztelhet és prédikálhat mindenkinek a magok nyelvén.

ISTVÁN: Érsek úr! Az iskolákba parancsolok nektek magyar gyermeket. De aki idegen nemzetű pap esztendő múlva nem szól a nyelvünkön, azt kihajtom az országból, ha bíboros püspök is. Az ebédlőházban vár az est-

ebéd. Gondolom, megéheztetek. Megyek én is, csak Vazullal volna még szavam. (*Vazult és Istvánt kivéve ki.*) Láthattad imént: Túlatiszán baj van. Ország romlása. Erdőelvét innen nem tarthatom markomban. Erdő- elvére vajda kellene. Rád gondoltam... Ura lehetnél ott magyarnak, szé- kelynek és megépítenéd a régi várakat és újakat építenél...

VAZUL: Mondd, István, igazlelkedre, mivel bántottalak én meg?

ISTVÁN: Értesd meg: vajdául akarlak, mert atyámfia vagy A békességre gon- doltam, s te bántásról beszélsz. Voltam-e irántad ellenséges indulattal?

VAZUL: Nem, Uram. Apám meghalt s én megvoltam csendesen. De, tudom, nagy bajod mégis, hogy Taksony unokája vagyok. És bajom, hogy felesé- gem nem német, hanem leánya Kál úrnak, ki csatában esett el Koppány oldalán... S most azt akarod, hogy legyek vajdád az erdőelvi tartomány- ban, hogy fegyverrel tiporjam meg ott a magyar urakat és dézsmáló pa- pokat ültessek a népek nyakára... Nem, István, nem kell e vajdaság ne- kem, mit fegyverrel s vérrel kell megvennem, hogy több jusson a német- nek és más idegennek.

ISTVÁN: Látom, hiába. Pedig most jót akartam neked, magamnak s orszá- gunknak. De te nem hiszed ezt... Egyet mégis kérek tőled, s azt nem ta- gadhatod meg a királynak.

VAZUL: Parancsolj, Uram.

ISTVÁN: Egy zászlómnak nincs hadnagya, s van neked egy fiad, a közbelső.

VAZUL: Béla.

ISTVÁN: Az. Add nekem ide, s ő parancsoljon az én zászlómnak most... Vá- rom válaszodat. (*Csanád be.*) Mit akarsz most itt?

CSANÁD: Megbocsáss, Uram. Rossz hírrel jövök s nem tűr halasztást.

ISTVÁN: Várj. (*Vazulhoz.*) Várom a választ.

VAZUL: Legyen akaratod szerint, király. Elküldöm neked a fiamat.

ISTVÁN: Vigyázni fogom. S te is vigyázó légy, Vazul, magadra. Most menj te is az ebédlőházba... (*Vazul ki, Csanádhoz.*) Beszélj, ki s mi hajt.

CSANÁD: Pozsony várából jött a hír: a morva herceg a császár szövetségé- ben erős sereggel tört az országba. S Regensburgból is megindult immár a birodalmi had.

ISTVÁN: Bresztiszláv, lám... A császár harapóba akar fogni. Hanem most már nincs más választásom: a háború megvan és én azt el nem kerülhe- tem... A sereget rád bízom.

CSANÁD: Nem.

ISTVÁN: Nem akarod?

CSANÁD: Nálam jobb seregvezetőd van.

ISTVÁN: Nem mered vállalni?

CSANÁD: Vazul.

ISTVÁN: Félsz a császártól?

CSANÁD: Nem félek, de éppen a császárra gondolok, akire a legjobb sereghadnagyod Vazul herceg.

ISTVÁN: Nem.

CSANÁD: Sokszor járta és ösmeri a gyeplőn túli német tartományokat, tudja a német seregvezetést, s éppen ezért ő verheti meg a császárt a legbizonyosabban.

ISTVÁN. De a győzelmet nem szerezheti meg nekem s az országnak Vazul herceg, Taksony vezér unokája, mert úgylehet akkor az én fiam soha nem lehetne ez ország ura.

CSANÁD: Hűséggel tartozom neked, amíg élek. Vállalnom kell a seregvezetést.

ISTVÁN: Jól van. Most te parancsolsz, te választod meg a hadnagyokat, s te adsz nekik hadat.

CSANÁD: Nem láthatok ma még mindent. A birodalom hadával szembe magam állok. de egy sereg a császár hátába kell hogy harapjon, s ennek a seregnek hadnagyául Vazult akarom.

ISTVÁN: Nem értettél engemet mégsem!

CSANÁD: Megértettelek, Uram, de győzni akarok. Most ez mindennél nagyobb dolog.

ISTVÁN: Igaz, Legyen hát... Akarsz még valamit?

CSANÁD: Egy asszony jött velem, Uram.

ISTVÁN: Egy asszony?

CSANÁD: Atyámfia nékem, s tenéked is az. Lengyelből jött ide.

ISTVÁN.: Gyula felesége?

CSANÁD: Özvegye. A vajda télen meghalt.

ISTVÁN: Engedelem nélkül hogy mert visszajönni?

CSANÁD: Jöhetett bátran. A király törvénye a lázadónak tiltja az országba jövet, de nem az özvegyének s fiainak.

ISTVÁN: Itt vannak a Gyulafiak is?

CSANÁD: Ők még Lengyelhonban. Kérni jött az asszony: hogy térhessenek meg Erdőelvére.

ISTVÁN: Tudtoddal jött-é az az asszony?

CSANÁD: Tudtommal, s hívásomra.

ISTVÁN: Csanád!

CSANÁD: Nem ország dolga ez, Uram! S nem idegenek azok, sem zshiványok vagy kóborlók, hanem atyádfiai.

ISTVÁN: Megállj! S tovább ne szólj!... De igazad van: nem ország dolga ez s nem király dolga, hanem embereké...

CSANÁD: Küldhetem-é, Uram?

ISTVÁN: Nem akarom. Mondd neki: mehet ő és a fiai, ahová kedvök tartja ez országban. De látni nem akarom.

CSANÁD: Nem fogod látni, és nekem megbocsáss.

ISTVÁN: Csanád! Küldd be mégis azt az asszonyt. *(Csanád ki.)* Épp harminc esztendeje... azóta mennyi minden történt... annyi sok ember hullott el, annyi sok ember... győzedelmeskedtem Koppányon, meghalt apám, meghalt három gyermekem... elhagyott az én édesanyám s meghalt messze, kint Lengyelországban... elhagyott Radla... megnyomorodott Vecelin úr és meghalt azután, elment az öreg Bikács úr... most van egy fiam, nagy áldása ő az Istennek, de nem vagyok boldog... *(Iréné jön)* Rég láttalak, Úrasszony, s köszöntelek.

IRÉNÉ: Harminc esztendeje. S az nagy idő, Uram!

ISTVÁN: Egy élet. Egy egész nagy, nehéz élet.

IRÉNÉ: Kérni jöttem megint.

ISTVÁN. Tudom, s megint a királyhoz. Csanád elmondotta. Menj hát Erdőelvére, s menjenek fiaid is békességgel. Bántás nem érhet.

IRÉNÉ: Köszönöm.

ISTVÁN: Jobb lesz-e néked ott?

IRÉNÉ: Nem tudhatom még. De Lengyelhonban rossz volt. Abban a szomorú várban, a sok idegen ember között, ahol nem volt kivel beszélmem.

ISTVÁN: Fiaid?

IRÉNÉ: Ritkán látom őket. Járják a maguk útját.

ISTVÁN: Mit csinálsz majd Erdőelvén egymagadban?

IRÉNÉ: Nem tudom. Nézem a hegyeket.

ISTVÁN: Oda vágyódom, látom.

IRÉNÉ: Konstantinopoliszba vágyódom, Uram. S most már csak álmomban látom mindig, s álmomban boldog vagyok és vidám, s ébren sokat fáj a szívem. De ott már senkim, semmim. *(Megborzong.)*

ISTVÁN: Megfáztál, Asszonyom.

IRÉNÉ: Hűvös van itt.

ISTVÁN: Igen, hűvös az este... Ma nehéz napom volt, asszonyom. Életemben talán a legnehezebb és érzem, megfáradtam. S holnap én is elmegyek in-

nen. Székesfehérvárába, akit én építettem. Ott jó, mert nincsenek emlékek, mint itten.

IRÉNÉ: Én is megyek holnap. Napkeletnek, a hegyek közé, az irgalmatlan, havas hegyek közé.

ISTVÁN: S ha innen elmegyünk most, úgy gondolom, többet nem találkozunk az életben. Napkeletre én nemigen megyek ezentúl.

IRÉNÉ: Ha most a hegyek közé elmentem, onnan bizonyára nem jöhetek errefelé többet...

ISTVÁN: Emlékszel tán, a görög mesterekről beszéltem egyszer, kik itt a templomot rakták.

IRÉNÉ: Csodáltad őket.

ISTVÁN: Sokat építettem én is azóta. Amióta a magam ura vagyok, csak építetek. Még akkor is, amikor azt hiszik, hogy rontok. De a földet elsőbben takarítani kell, kivágni a tövist és kiszedni a követ, gyökeret, azután felhasítani a föld bőrit, hogy gabonát teremhessen. És mély sebet kell beléje vágni, hogy templomot építhessünk. Ezért hát ne haragudj reám, Asszonyom.

IRÉNÉ: A sebek begyógyulnak, Uram.

ISTVÁN: A seb, aki kard által esett, beforr. S elsimul a barázda is, akit ekével hasítunk a földbe. De a lélek sebet csak a halál gyógyítja meg... Lásd, fiam van nekem is. Szép, derék fiú. Imrének hívják.

IRÉNÉ: Tartsa meg a te fiadat az Isten, nevelje és oltalmazza.

ISTVÁN: Akkor hát búcsúzzunk egymástól, s az Isten áldjon meg téged, Úr-asszonyom.

IRÉNÉ: Isten áldjon meg, Uram.

2. kép

(1031. tavasz)

PÜSPÖK: Hiába erősködtök, herceg, a határt az Enns folyóig nem kaphatjátok s Wiennát el nem rontjuk.

VAZUL: Akkor pedig békesség aligha lesz, püspök uram. Láthattad: ebből nem engedünk. S elfelejtetted: mi vettünk győzelmet a császáron.

PÜSPÖK: Nem éri meg nektek a császárral való barátság azt a falat földet, ami az Enns és Fische között van?

VAZUL: Elférünk országunkban. Nem a föld, hanem a határ kellene. De legyen hát a Fische a határ. Vienna várát azonban le kell rontsátok. *(Anasztázius, Hermán, Csanád be.)*

PÜSPÖK: Abba a császár nem egyezik soha.

VAZUL: No lám. Sem az Enns folyó, sem a vár. Így nehéz a békességet megtenni.

PÜSPÖK: De a császár nem fösvény. Marad a vár, és kaptok ötszáz aranyat.

CSANÁD: Várát véren veszünk s adnak, nem aranyon, püspök uram.

VAZUL? S nekünk ne, Vienna kell, hanem hogy ne legyen ott. *(István, Gizella. Orvosbarát be.)*

ISTVÁN: Köszöntelek, urak.

CSANÁD: Békességet adjon az Isten, Nagyuram.

ISTVÁN: Jól mondod. Békességet. De ezt most ez urak csinálják. Freisingen püspöke két hete tusakodik már itt Vazul öcsémmel.

CSANÁD: Tavalý a háború két hétnél alig tartott tovább.

ISTVÁN: Miért nem tettétek meg hát a békességet?

PÜSPÖK: Tennők mi örömmel, de Vazul herceg nemigen adja.

GIZELLA: Vazul nem akarja a békességet? Hallod, Uram?

ISTVÁN: Megmondottam, öcsém, békességet akarok. Te mit akarsz?

VAZUL: Akarom régi határunkat, a német rontsa le a Vienna várát.

ISTVÁN: Mit akar a császár?

PÜSPÖK: A császár adná a gypút a Fischánál és a Morvamezöt egészen, de a vár maradjon és adunk érte ötszáz aranyat.

ISTVÁN: A császár aranyára nincs szükségünk. S Vazulnak van igaza, de hagyjuk ezt most, s a vendégekkel törődjünk, Gizella.

PÜSPÖK: Imre herceg hol van, merre jár?

ISTVÁN: Ma hajnalban vadászni ment az erdőre bajor Henrik úrral és a Vazulfiakkal.

ISTVÁN: Iszom e kortyot vendégeim egészségére. Egyetek-igyatok, urak, és legyetek jó kedvvel és barátsággal nálam.

PÜSPÖK: Úgy látom, testvérem, soha mi e békességet meg nem tehetjük, mert a magyar urak igen sokat akarnak kapni. S pedig mi addig túsznak itt kell maradjunk. De evvel gondunk nincsen, mert jó hely ez, s országunknak is jó, mert amíg mi itt vígadunk, háborúság nem lészen.

ANASZTÁZIUS: Hallottad, királyom? Rosszul takarítasz így, Uram, mert ezek nem bolondok, hogy a békességet adják. Püspök atyánk inkább itt marad a te országodban és kieszik, kiiszik mindenből.

VAZUL: Országodat azért ne féltsd. Hadd lakják nyakig a német s ha megcsömörlött, hazamegy békesség nélkül majd. De akkor elmegyünk mi is az országába és kitakarítjuk azt, mint tavaly is. És akkor majd nem tanácskozunk, hanem parancsolunk.

GIZELLA: Ne hallgass rá, mert a bor beszél belőle. A magyarnak az a természete: ha ittas, nagyobbbat mond, mint amit elbír.

ISTVÁN: Gizella...

GIZELLA: S még nagyobbbat, ha - pogány!

VAZUL: Attól az egy pohár bortól, amit ittam királyom egészségére, nem lettem ittas, Úrasszonyom, s amit szólottam, téged azzal bántani nem akartalak. Nem gondoltam véle, hogy néked atyádfiad az, ki múlt esztendőben pöffeszkedve jött országunkba, aztán úgy takarodott ki, mint megkorbácsolt eb. Nem gondoltam véle, de téged bántani nem akartalak. S te most bántod a magyart, pedig a magyar téged, Úrasszonyom, soha nem bántott, mert te a mi királyunk felesége vagy.

ISTVÁN: Gizella!... Holnap nagypéntek, a halál napja. És vasárnap húsvét ünnepe, az öröm és békesség napja. Én azt az ünnepet ünnepelni akarom és békességet akarok mindenkivel. Ezért azt akarom, hogy az egyezés meglegyen a császárral. És hadd épüljön tovább az a vár, ott Wiennánál, nem félek tőle. Az aranysarcot, amit a császár ad...

SZOLGA: Uram, király... Nagyuram...

ISTVÁN: Mi történt?

LEGÉNY: Imre herceg... A vadkan meghasította... Vége...

ISTVÁN: Te! Te Isten!...

GIZELLA: A fiam...

CSANÁD: A király! Vigyük a házba. *(Ki valamennyien, Vazul marad utoljára, katonák lépnek be.)*

VAZUL: Mi ez?

HERMÁN: Itt kell maradnod.

VAZUL: Utamat állod?

HERMÁN: Ez a parancs. Király rabja vagy, herceg.

VAZUL: Értem, Bajor Gizella.

3. kép

(1038. nyár)

GIZELLA: Mi lesz most, Szent atyám?

ANASZTÁZIUS: A király nem sokáig élhet. Teste már nem is él. Beszéltem vele.

GIZELLA: Itt vannak az urak?

ANASZTÁZIUS: Mindenki eljött a törvéynapokra. A király tanácsot akar tartani.

GIZELLA: Lehet, az utolsót. Mi lesz velünk, ha meghal?

ANASZTÁZIUS: Pásztor nélkül elszéled a nyáj. De ha rossz a pásztor, elpusztul a nyáj. *(István, Csanád, Hermán be.)*

ISTVÁN: Tanácsba hívtalak, mert tudom, itt az ideje az utolsó tanácsnak. Azért hivattalak, hogy gondolkodjatok, ki legyen utánam az ország ura, aki tovább építi, mit én építeni kezdettem. Egyenesen szóljatok, mert felelni fogtok ezért a mindenható és igazságos Úristennél.

CSANÁD: A törvény parancsol, s a törvényt te ismered, Nagyúr.

GIZELLA: Miféle törvényt emlegetsz, Csanád?

ISTVÁN: Mondd a törvényt.

CSANÁD: Árpádfiak maradéka legyen a király - ez a törvény.

ISTVÁN: Hallottátok, ez a magyarok régi törvénye. És nekem már nincs fiam.

GIZELLA: Pogány Vazulnak három is, igaz-e, Csanád?

ANASZTÁZIUS: Nekünk most az Úristen törvénye parancsol

ISTVÁN: Mondd a törvényt, Anasztázius!

ANASZTÁZIUS: A király keresztény legyen.

ISTVÁN: hallottátok ezt is. Én ezt a törvényt tartottam eddig.

CSANÁD: Hogyha nem a magyarok törvénye szerint lesz a király, akkor tűzbe és vérbe fullad itt minden.

ISTVÁN: Akarjátok ezt?

ANASZTÁZIUS: Nem.

ISTVÁN: Mit akartok hát?

ANASZTÁZIUS: Legyen a magyarok törvénye szerint, de keresztény legyen.

GIZELLA: Péter herceg, a testörzök hadnagya. Leányöcséd gyermeke.

HERMÁN: És Árpád ivadéka.

CSANÁD: Velencés, nyelvünk se tudja.

ANASZTÁZIUS: Mégis Árpád vére. A magyarok törvénye szerint való. És keresztény. Csak ő lehet a király.

ISTVÁN: Tudod, mit mondottál?

ANASZTÁZIUS: Tudom.

ISTVÁN: Vállalod az Úristen előtt?

ANASZTÁZIUS: Minden vállalok, amivel szolgálhatom az én hitemet.

CSANÁD: A Vazulfiakra gondolj. A vérontást is vállalod?

ANASZTÁZIUS: Ha építhetem vele Krisztus egyházát, vállalom.

ISTVÁN: Akarjátok-e ti is és vállaljátok?... Csanád.

CSANÁD: Vállalom, mert mást nem tehetek... de nehéz esztendők jönnek ez országra, Uram.

ISTVÁN: Én is tudom, de lásd, ha én meghalok - ti itt maradtok, és itt marad az ország. Ha kivágod a fát, de ép a gyökere, kinő a fa megint, mert a gyökér a fa, s nem a korona... Hallok és látok mindent és ezért megnyugodni nem tudok. Pedig megfáradtam, mert hosszú és nehéz volt az építés, amit reám parancsoltál, Uram. És iszonyú. *(Hangok hallatszanak.)*

BIKÁCS: Nagyuram.

GÉZA: Úgy akarom, hogy a vezéri botot István kapja meg!

SAROLT: Nem az én fiam, ez idegen ember.

GYULA: A fa ki fog dőlni.

IRÉNÉ: A sebek begyógyulnak, Uram.

VAZUL: Nem, István, nem kell e vajdaság nekem.

RADLA: Csak a hatalomhoz van jogod és semmi másához.

ISTVÁN: Véres építést parancsoltál nekem, Úristen, s én nem irgalmazhattam, s Te sem irgalmaztál nekem, Istenem... Koppánynak halni kellett... s Ajtonynak is... az utolsó Vazul volt ... s ez volt a legnehezebb, Uram... *(Hangok.)*

BIKÁCS: Nagyuram.

GÉZA: Úgy akarom, hogy a vezéri botot István kapja meg.

SAROLT: Nem az én fiam, ez idegen ember.

GYULA: A fa ki fog dőlni.

IRÉNÉ: A sebek begyógyulnak, Uram.

VAZUL: Nem, István, nem kell e vajdaság nekem.

RADLA: Csak a hatalomhoz van jogod és semmi másához.

ISTVÁN: De én a gyermekemet adtam. S Imre volt az utolsó, s az fájt a legjobban. De mindent Te parancsoltál, hogy cselekedjem, s én hiszek Neked. Irgalmazzál hát énnékem, kegyelmes Úristen. *(Hangok.)*

BIKÁCS: Nagyuram.

GÉZA: Úgy akarom, hogy a vezéri botot István kapja meg.

SAROLT: Nem az én fiam, ez idegen ember.

GYULA: A fa ki fog dőlni.

IRÉNÉ: A sebek begyógyulnak, Uram.

VAZUL: Nem, István, nem kell e vajdaság nekem.

RADLA: Csak a hatalomhoz van jogod, és semmi másához.

ORVOSBARÁT: István király meghalt.